

ET KULTURCENTER VED POLARCIRKLEN

Af journalist *Frits Høyrup*

I en solid Volvo er vi på vej fra stationsbyen Jokkmokk ud gennem skovene til en plads en snes kilometer borte. Der er ikke antydning af grus på den vinterglatte vej, men bilen har snedæk, og føreren er vant til kørsel i sne, is og kulde. Passagererne føler sig trygge, og føreren træder speederen i bund med en beroligende bemærkning: – Skulle vi endelig køre galt, så havner vi ude i en af vejsidernes bløde sne-dynger. Der sker ikke noget . . .

I laveste gear kravler vi lidt senere ned ad en nødtørftigt ryddet vej i skoven. Få minutter efter har vi foran os en stor rydning. Der møder os et sælsomt syn. Der er ellers tyst og stille i skovene. Men her. Larm og råben. Masser af mennesker og mindst 2000 rensdyr.

Vi er kommet til *renskillning*. Et storslået skuespil for den, der ikke før har oplevet det. For samerne er det hverdag. Noget der hører med til erhvervet. Et arbejde, der skal udføres. Man kommer til at tænke på, hvad en dansker kan få ud af en bjørnejagt i Grønland. Thuleeskimoen gider dårligt nok fortælle om sine bjørnejagter. De er hverdag for ham. Ikke noget at snakke om.

Det sidste stykke vej ind til pladsen, hvor renskillningen foregår, vader vi i een meter dyb sne. Samerne synes at have overnaturlige evner, for de bevæger sig med elegance ovenpå sneen, hvor vi andre synker i til maven.

I flere dage har to renejere med deres medhjælpere og raske vogterhunde været på lange togter – båret over sneen på ski – for at samle rensdyrene. En rund indhegning af groft sækkelærred er spændt op, og inden for den løber de to tusinde rensdyr rundt og rundt, medens dampen fra deres varme kroppe lægger en grå tåge over skuepladsen. Fremmede dyr skal skilles ud og nogle skal udtages for slagtning. Med røde lassoer af nylon-line fanger samerne med fantastisk sikkerhed netop de dyr, de skal have fat i. Medens rensdyrene løber rundt, „fotograferer“ samernes gode øjne lynhurtigt øremærkerne for at konstatere, hvilke dyr, der skal have lassoen. Hurtigt hviner den gennem luften. Den strammer sig om rensdyrets gevir.

Dyret er fanget. Det springer adræt fra den ene side til den anden i forsøg på at undslippe. Men mennesket i den anden ende af linen er stærkest.

En same tager sin kniv op af skeden. Han planter med et sikkert stød knivsbladet i rensdyrets nakke. Hovednerven er på et sekund skåret over. Dyret synker sammen i sneen uden en lyd. Bugen skæres op. Indvoldene hales ud med et rask tag og bliver liggende i sneen som føde for ravnene. Med sikre snit med kniven løsnes skindet, og det flås på få minutter fra kroppen.

Efter anstrengelserne tager man et hvil ved et bål i sneen. Samekvinderne har – hvordan kan man ikke vide – tryllet kviste frem af den dybe sne og laver nu kaffe over bålet. Samefar er blevet sulten, og fra rygsækken henter han en god luns røget rensdyrkød. Med dolken snitter han nogle strimler, og de havner omgående i munden. Røget eller tørret rensdyrkød er dejlig kost at have med, når man er „på felt-fod“. Det fryser 20 grader, men man forstår at hygge sig trods kulden.

Mange unge samer hjælper til ved renskillningen. Det er eleverne fra Samernes Folkhögskola i Jokkmokk. De har ladet bøgerne ligge i dag. Det er nemlig skolens princip, at de unge hele tiden skal være i nærmeste kontakt med ren-erhvervet. Og foregår der større sager med rensdyr i egnen omkring Jokkmokk, så rykker folkhögskolans elever ud.

Skolens leder, rektor *Lennart Wallmark*, er et dybt kristent menneske. Men samtidig en mand med stor sans for hverdagens problemer. Når man taler med ham, sidder man ligefrem og bliver bange for, at han skal blive fortæret indefra af sin brændende lidenskab for Kristi sag og for samernes sag. Han kan holde en gribende andagt og fem minutter efter holde et – på sin vis – lige så gribende foredrag om samernes og renavlens fremtid, røbende et dybt kendskab til renavlens mange praktiske problemer og en forståelse af nødvendigheden af at modernisere det ældgamle erhverv, gøre det konkurrencedygtigt og få samer ind på alle de poster, der er bierhverv til renavlens, f. eks. slagting, behandling og salg af renkød. Alt for mange „snyltere“ optræder i ly af renejernes konservatisme og modstand mod enhver forandring. Rektor Wallmark er klar over, at skal samekulturen overleve, må mange områder inden for renavlens lægges om og samarbejde etableres samerne imellem.

Jokkmokk ligger i Norrbotten (svensk Lapland) lige nord for Polarcirklen. Samernes Folkhögskola har gjort byen til et kulturcentrum for Nordskandinaviens samer, et Mekka for en lille befolkningsgruppe, hvis selvstændige kultur trues med undergang på grund af den tekniske kultur, der de sidste årtier er kommet væltende sydfra som en syndflod.

Vældige vandkraftanlæg med deres søreguleringer gør indhug i samernes gamle territorium, jernbaner anlægges, nye veje bygges, og nye bysamfund skyder frem, hvor der før var ødemark.

Fløj af Samernes Folkhögskola dækket af vinterens snekåbe.

Foto: Frits Høyrup

Ved en festaften på højskolen opførte elever og lærere en lille sketch, der i få ord fortalte om brydningen mellem gammelt og nyt. Nogle renvogtere diskuterede tidens problemer under et hvil i en vogterhytte. Trods deres ungdom var ingen stemt for forandring, alt skulle blive ved det gamle. Betænkningen om renavlens fremtid blev hånligt kastet på gulvet.

Ind i hytten træder et ungt samisk ægtepar, kammerater til vogterne. Ægteparret er på ferie. Han har forladt renerhvervet, fordi der ikke var plads til ham. Han har nu en god stilling i et stort svensk firma og har haft råd til at købe en Volvo. Men alligevel savner han det frie og friske liv i naturen og med dyrene. Han kan ikke løbe fra sin fortid. De unge tager på ny diskussionen om renerhvervet op, anført af sammen med Volvo'en.

– Der kunne have været plads også til mig, hvis renavlens var organiseret mere effektivt, og hvis samerne selv tog hånd i hanke med tingene, siger han.

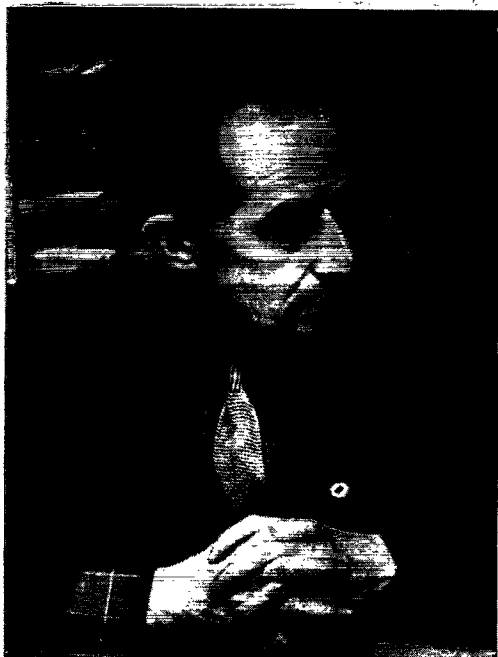

Foto: Frits Høyrup
Rektor Lennart Wallmark.

Foto: Frits Høyrup
Den samiske kunsthåndværker Lars Pirak.

Og de andre unge, der før var så trevne og så lidt opsatte på, at noget nyt skulle ske, får pludselig øjnene op for problemerne. De kan se, der er noget galt.

Med denne lille sketch får rektor Wallmark sagt nogle væsentlige ting om samernes situation i dag og om de linjer, der må lægges for fremtiden. Og nede i salen sidder måske en ældre og konservativ same, der trænger netop til denne „indsprøjtning“ for at blive vundet for de nye ideer, blive medarbejder i stedet for modstander.

Samerne har nu udsigt til at få udvidet selvstyre hvad angår renerhvervet og alle dets bierhverv. På en række poster, hvor der før sad rigssvenskere og styrede for samerne, kommer samerne nu selv til.

Højskolen i Jokkmokk får her en stor opgave med at deltage i uddannelsen af lederemner til disse poster. Rektor Wallmark er klar over, at det ikke er nogen let opgave. Men han er af den type, der fascineres af store opgaver.

– Problemet er jo – og det kendes vist også i Grønland – at samerne altid har ladet andre regere for sig. De har ingen træning i jura og regnskaber, ingen administrativ erfaring, siger han. Men hvis samerne selv vil, skal vi nok få klaret disse ting.

Samernes Folkhögskola gör også et stort arbejde for Same-sløjden, både den kvindelige med vævningen og den mandlige sløjd med træskærerarbejde og arbejde i renben. Her er skolen i den lykkelige situation som lærer at have en fremragende kunsthåndværker, den unge same

*Renskillningen i fuld gang.
Dampen fra de varme dyr står som en tåge over skuepladsen.*

Foto: Frits Høyrup

Lars Pirak. Hans ting er en nydelse for øjet og en fryd at holde i hånden. Sjuskeri ligger ham fjernt. Om så alverdens dollarstærke turister stod i Jokkmokk og skreg på ting fra Lars Piraks hånd, ville han ikke slække på kvaliteten af sit kunsthåndværk eller sætte tempoet op.

Da en turist i Jokkmokk så en træskål af Lars Piraks og ville købe den, fik hun at vide, at den ikke var til salg. Hun spurgte Pirak, om han ville lave en magen til, men han svarede blot, stille og alvorligt:

– Nej . . . det gør jeg ikke. Jeg laver aldrig to ting, der er ens.

Hvad underviser man eleverne i på højskolen? Sløjd, religionskundskab, psykologi, historie, samfundslære, økonomi, litteratur, engelsk, geografi, matematik, fysik, kemi, sundhedslære, bibliotekskundskab, det samiske sprog og samernes historie samt musik. Man tager specialemner op til behandling i studiekredse. Eleverne følger nøje alt, hvad der kommer frem af nyt inden for renerhvervet og har ofte studierejser til andre lande. Skolen giver erhvervsvejledning og lægger her stærk vægt på at bevare de unge i landsdelen, i samernes gamle land.

Rektor Wallmark lægger ikke skjul på, at man står i en kamp, en hård kamp for at bevare samekulturen:

– Der venter os svære opgaver, siger han. Et nyt samarbejde mellem ældre og yngre kræves for at løse fremtidens problemer. Når det gælder sameungdommens og dermed samefolkets fremtid, behøver vi nu en enig, helhjertet og vel gennemtænkt kulturkamp, hvor alle er med. Ikke mindst de unge . . .

P. S. Der er i dag i Sverige 10.000 samer, men af dem er kun 2500 knyttet til renavlen.

Samernes Folkhögskola, der drives af Svenska Missions-Sällskapet, blev startet i efteråret 1942. Man begyndte i Sorsele, men flyttede i 1945 til Jokkmokk til nye, moderne og velindrettede bygninger.

Nu har man dog store planer om udvidelser. Rektor Wallmark har været højskolens leder siden starten. Han er oprindelig teolog.